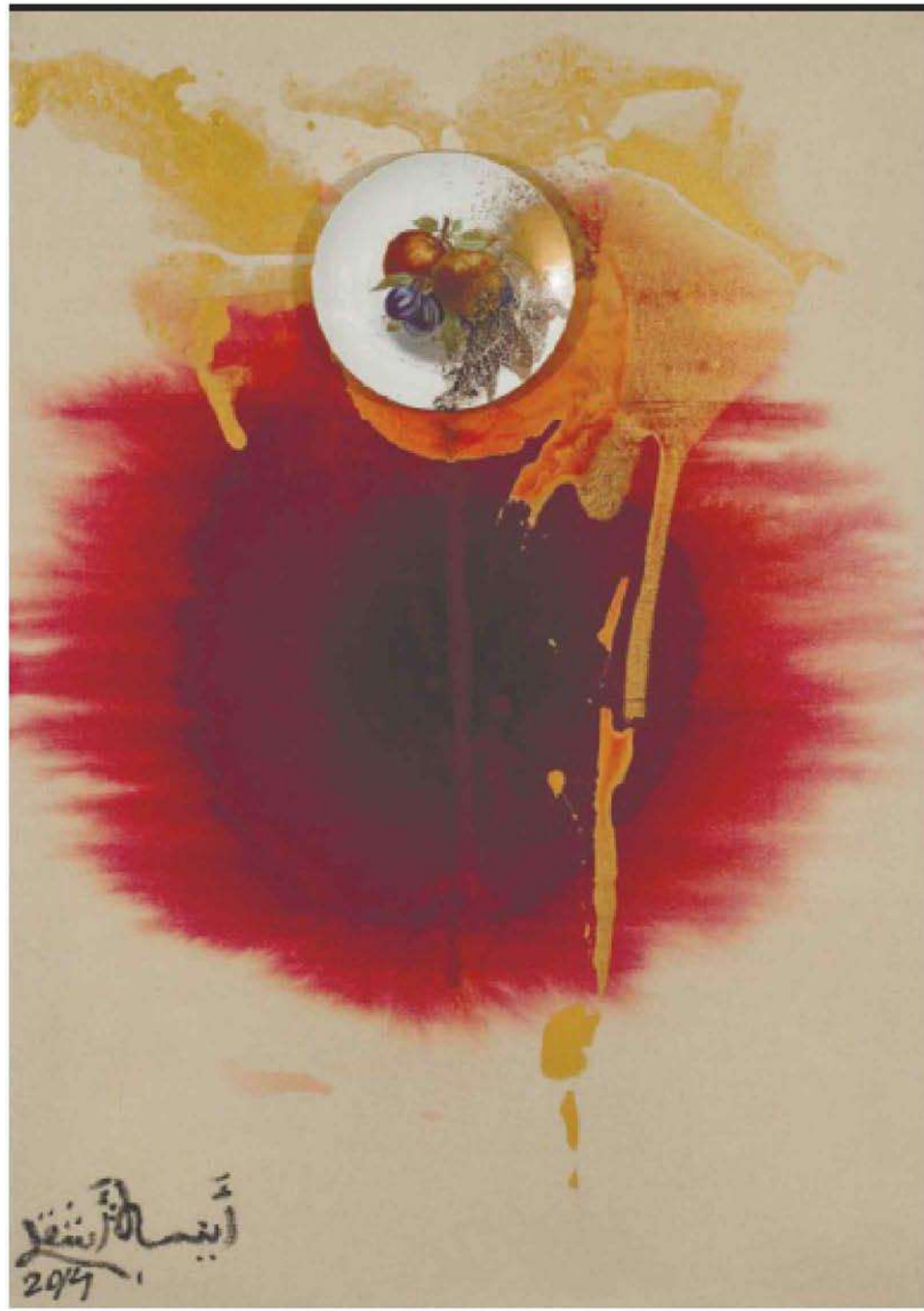

תערוכת יחיד של אניסה אשקר מוצגת כעת במוזיאון לתרבות האיסלאם ועמי המזרח בבאר שבע. המוזיאון שוכן במבנה ששימש בעבר כמסגד הגדול של העיר ותיפ-קד כאתר התפילה המוסלמי המרכזי בבאר שבע עד ל-1948. בגלגולו הנוכחי כמוזיאון הוא נפתח לפני כמה שנים לאחר מאבק משפטי ממושך בין העירייה והמדינה לבין תושבי העיר המוסלמים שדרשו להסב את המבנה מחדש למסגד. בג"ץ הכריע בהחלטת פשרה שיהיה במקום מוזיאון, אך כזה שייחד לתרבות האיסלאם.

מאז פתיחתו הוצגו בו תערוכות קבוצתיות ונושאות שעסקו, לדוגמה, בקליגרפיה או בשטיחים. אשקר היא הראשונה שמעלה במקום תערוכת יחיד. היא אמנית מוסלמית שמציגה את יצירתה במקום שהיה אתר תפילה לגברים בלבד. זהו צירוף מתוח והוא דורש הכרעה: אשקר יכולה היתה לדורש את המבנה, את ההיסטוריה שלו ואת הוויכוח סביבו, ולהציג בו ככה חלל אמנות רגיל; או שיכולה היתה להיעתר לו עד תומו, לתולדותיו, אופיו ואיסוריו, ולא להציג בו כלל. לא כך ולא כך עשתה. היא בחרה להתמודד במפורש עם המסגד, התמודדות פוליטית ועוד יותר מכך תיאולוגית. תערוכתה נעשית בו, נוצרת ממנו, אבל גם פועלת בו, מעירה עליו, מחדדת את צמתיו ומושכת אותם הלאה.

הדבר נגלה כבר עם הכניסה לחלל. במרכזו, מתחת לכיפה, תלויה העבודה "זהב שחור": זוג חישוקים שמהם מש' תלשלים חוטי מתכת, וכולם מצופים בתמרים ובעלי זהב. העבודה עשויה בדמות הנברשת הגדולה שתלויה במי רכו המסגדים העותמניים. אלא שאת עשרות הנורות הקטנות שעל הקורות המעוגלות שבמסגדים מחליפות כאן שלשלאות והובות שחורות, גושי חומר זולג, נטיפים עוי צבע כמין הפרשות צמיגיות, עצמים מורמים ובוויים בה בעת. במסגד, המנורות הן סימן לאור האלוהי, משולל החומר וחסר המידה, המגיה את העולם. כך כתוב בקוראן, סורה 24 פסוק 35 (בתרגום אורי רוי בין): "אלוהים הוא אור השמים והארץ, אורו נמשל לגומחה אשר בה המנורה, והמנורה עשויה זכוכית, והזכוכית ככוכב נוצץ... אלוהים יתה אל אורו את אשר יחפוק". ואילו כאן, בידי אש-קה האור הופך לחומר, מתמצק ומתע-בה. השנדליר נהיה אובייקט פיסולי, מואר ולא מאיר; גבוה אך מט לנפול. בקו ישר ממנו נראים שני דיוקנאות עצמיים של אשקר: באחד היא פוערת את עיניה, בשני מליטה את מב-טה. בשניהם פתגמים בערבית מעט-רים את פניה, כתובים בקליגרפיה על עורה. זהו סימן ההיכר של יצירתה זה

"זהב שחור - הים התיכון", 2014. מתוך התערוכה של אניסה אשקר צילום: לנה נומון

עטור מסגדך

בתערוכה שהיא מציגה במוזיאון לתרבות האיסלאם, אניסה אשקר מיטיבה להתמודד עם עברו של המבנה, שהיה פעם מסגד

שרק סימניו המילוליים מופיעים – בדמותה הנוכחת, הניכסת בפניה הע' מוסים, המעוטרים, של האמנית? התערוכה מציגה צורות שונות של התייחסות למסגד, למוכנים המשוק-עים בו, לתפישת הדמות והדימוי שהוא נושא. על דיונות חול מגודרות הני-חה אשקר סדרה של כינויי גוף - הוא, היא, אתה - הרשומים במכחול אדום, עבה וגס. כך מתגלגלים שמות האל, הנביא ובניו, המופיעים ברגיל במרר מי המסגד, רחוקים מהשגה, בקליגר-פיה מעודנת, דקה ומפורטת – לכינויי גוף בעלי גוף, חומריים, כמעט דמויות בעצמם, לא עוד כתב. זו תנועה של הג-שמה, מהסימן אל הדמות.

אבל מתקיימת בתערוכה גם התנר-עה הנגדית, של ההפשטה. ציורים המ-כונים "מופשטים", חסרי דימוי מובחן, עשויים משפיכות והתוות צבע. עליהם הדביקה אשקר צלחות קרמיקה קט-נות מאירופה של תחילת המאה שעב-רה, המציגות סצינות של חיזור או סל-סילות פירות - כלים של דומסטיקה רחוקה, שדימויה פנטסטיים, מפגינים קישוטיות מצרעצעת וריקה. אבל על הבד, אשקר מרחזה אותם בצבע, הסי-טה את שימושיהם וכיסתה אותם בכ-תמי ההפשטה מדמות.

כפל התנועות מגיע לשיאו בעבר-דות ההורים שבתערוכה. מצד אחד, תצלומים מהאלבום המשפחתי המו-נחים על ניירות כותנה שחציים משר-חים בפיגמנט של זהב. גם זה "זהב שחור": השחור של התייעוד ההיס-טורי, הזהב של ההידור העכשווי. אך מהעבר האחר, העבודה "אבי": דיוקן צורני, מופשט מדמות אב קונקרטי, זהוב-שחור, אינטנסיבי וריק. הוא ני-צב באחת מפיינות החלל, אולי בדו-מה לקיר הקיבלה, שמשמן במסגד את הכיוון של מכה. אבי האמנית שפניה נודעו כדמות יצירתה פשט את דמו-תו והוא עומד כעת בחלל שבו נאסרה כל דמות ונשלל ייצוג האב. כך עו-שה אשקר מעשה ביחס למקום המ-ריבה עצמו. הסבת מבנה המסגד לח-לל תצוגה של מוזיאון לתרבות האיסי-לאם דרשה להפוך את האיסלאם מדת לתרבות: מאתר תפילה מוסלמי חף מדימויים, לחלל מוזיאלי שיציג את דימויי האיסלאם. אבל בתערוכה של אשקר, התרבות שבה אל הדת: עבר-דויתה מבררות את האיסור על העמ-דת הדמות, עסקות בשלילת הדימוי. ההיצג האמנותי הוא כאן מעשה של חילול קודש. אבל בהתחבטות בשא-לות הללו, בתנועה אל הדמות וממנה, הוא גם מעשה של אמונה. □

אניסה אשקר, "זהב שחור". אוצרות: דליה מנור ושרון לאור-סירק. מוזיאון לתרבות האיסלאם ועמי המזרח (רח' העצמאות 60, באר שבע). ב', ג', ה' 10:00-16:00. ד' 10:00-19:00. ו', שבת 10:00-14:00. טד 3.3.18

שנים. לפרקים נדמה כי בידיה היתה זו כבר למחווה משומשת וצפויה: הפטנט של אניסה. אבל כאן, במבנה המסגד, העשייה הזאת מוסטת ומוטענת באופן אחר: מפעילות יומיומית וחזרתית, מי-לוי הפנים ואו ריקונם, תחלופה תדי-רה של הכתוב, היא הופכת לכתיבה על הגוף כלשון הקוראן באתר הת-פילה, לקליגרפיה של שמות בהעדר דימויים. ומפעולה שמשמעותה פולי-טית - הנכחת השפה הערבית במרחב הישראלי שעיקר מתוכו לשון זו, במ-קום שבבעבור הרוב השולט היא אטומה, קישוטית לגמרי, "ציורית" - לתהייה תיאולוגית: האם מומר האל חסר הד-מות, המתקיים באתר הפולחן כהעדר,